

УДК 378.016:908] :[378.096:327]] (477.83-25)

КРИЗА ТРАДИЦІЙНИХ ФОРМ ДИПЛОМАТІЇ І ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Ігор Іжнін, Костянтин Поліщук, Оксана Шамборовська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. (032) 239-41-32,
e-mail:igor.izhnin@gmail.com, kostjazou@yahoo.com,
shamborovskaoksana@gmail.com*

Розглянуто проблему формування нових міжнародних механізмів і форматів запобігання, управління та врегулювання конфліктів у сучасному світі. Необхідність зміни підходів міжнародного співтовариства до питань контролю над міжнародним насильством обумовлена як змінами, що відбулися у системі міжнародних відносин і пов'язані з глобалізацією, зростанням взаємозалежності учасників міжнародних відносин, так і змінами у самому характері конфліктів у сучасному світі, їх транснаціоналізацією, зміною природи учасників, форматів та методів ведення конфлікту. Наголошено на зростанні неефективності традиційної посередницької дипломатії та неспроможності міжнародної спільноти швидко та ефективно брати під контроль організоване насильство, спираючись виключно на традиційні формати дипломатичного врегулювання конфліктів.

Ключові слова: транснаціоналізація міжнародних конфліктів; гібридна війна (нові війни); дипломатичне посередництво; конфлікт в Боснії і Герцеговині; конфлікт у Косово; ООН; НАТО.

Упродовж останніх років ХХ – перших років ХХІ століття міжнародне співтовариство зіштовхнулось з необхідністю шукати відповідь на питання, яким чином справлятися з конфліктами, що стали актуальними після завершення холодної війни і трансформації міжнародної системи міжнародних відносин. Відбулись зміни як у сприйнятті міжнародних конфліктів, так і концептуальних підходах до їх врегулювання. Змінився також характер самих міжнародних конфліктів. Якщо в період до розпаду Радянського Союзу міжнародні конфлікти виникали і розвивались у контексті ідеологічного та геополітичного протистояння між Сходом і Заходом (як перспективними моделями суспільно-політичного та економічного розвитку), боротьбою за сфери впливу між такими двома наддержавами, як США і СРСР, та розбудовою ними військово-політичних блоків і союзів, то зі зникненням соціалістичного табору відбувається серйозна зміна у характері міжнародних конфліктів. Основна увага світового співтовариства змістилась із класичних міждержавних конфліктів, які становили найбільшу загрозу світовій стабільності під час «холодної війни» через залучення у них наддержав у тій чи іншій формі і страх перед можливістю переростання міжнародних криз у глобальний ядерний конфлікт. У будь-якому випадку, міжнародні відносини 2-ї пол. ХХ ст. були позначені глобальним протистоянням між США і СРСР та конфліктами

внаслідок прямого протистояння і боротьби за поширення сфер свого впливу (наприклад, війни в Кореї та В'єтнамі) або конфліктами внаслідок повоєнної трансформації світової системи та боротьби націй за самовизначення та проти колоніальної залежності. Причому вони все одно залишались у системі координат, яка визначалась відносинами двох ключових наддержав. У цьому контексті Організація Об'єднаних Націй – ключова міжнародна організація, покликана підтримувати мир, стабільність і безпеку в усьому світі – була адекватним відображенням та інструментом світової політики в умовах біполярного протистояння. ООН не спромоглася повноцінно забезпечити виконання задачі з ефективного запобігання і врегулювання міжнародних конфліктів, криз і насильства (передусім через структурні системні обмеження, накладені самою системою міжнародних відносин). Зрештою, Генеральний Секретар ООН Бутрос Бутрос Галі у програмній доповіді «Порядок денний для миру» 1992 р. зазначив, що з 1945 р. у світі відбулось понад 100 крупних конфліктів, у яких загинуло близько 20 млн осіб, і визнав, що ООН не вдалося щось зробити у багатьох з цих кризових ситуацій через 279 вето, накладених у Раді Безпеки, які відображали суперечності того періоду. З завершенням «холодної війни» право вето не використовували з 31 травня 1990 р. – на момент доповіді*, отож ООН повернула собі функцію одного з основних інструментів запобігання і врегулювання конфліктів та збереження миру [9, с. 4]. У доповіді також визначено комплекс інструментів, якими мала послуговуватись ООН з метою забезпечення миру та безпеки у світі та задля вирішення конфліктних ситуацій у світі в умовах його трансформації: превентивна дипломатія, миротворчість, підтримка миру та миробудівництво [9, с. 6]. Однак з погляду сьогодення програма дій універсальної організації щодо зміни підходів до збереження миру та врегулювання конфліктів виявилась занадто оптимістичною. З одного боку, це можна пояснити відсутністю реформування самої ООН та її органів, відповідальних за підтримання безпеки у світ, що відобразилося на можливостях на практиці застосовувати зазначені інструменти із запобігання та врегулювання конфліктів. З іншого боку, зазнав змін і характер конфліктів, які стали домінуючими для порядку денного світового співтовариства. Загострилися конфлікти внутрішні, міжетнічні, етноконфесійні, етнонаціональні, міжкомунальні – ті, які узагальнено можна назвати «конфліктами ідентичності». Крім того, у сучасному глобалізованому світі дуже стрімко змінюється сприйняття державного суверенітету, передусім у контексті

---

* Після цього право вето в РБ ООН вперше після тривалої перерви застосувала Російська Федерація 11 травня 1993 р. в зв'язку із ситуацією на Кіпрі, а наступний раз – 2 грудня 1994 р. в зв'язку з ситуацією у Боснії і Герцеговині. Надалі США, Російська Федерація і КНР застосовували вето з приводу ще 26-ти проектів резолюцій РБ ООН, в тому числі два рази Російська Федерація в зв'язку з ситуацією в Україні (проекти резолюцій щодо невизнання референдуму у березні 2014 р. в Криму і створення міжнародного трибуналу для розслідування катастрофи рейсу МН17). Див.: Вето в Совете Безопасности [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/ru/sc/meetings/veto/90-present.shtml> (1.08.2017).

насиленісцьких конфліктів та їхніх гуманітарних наслідків. Концепція абсолютного суверенітету держави не виправдовує себе, коли внутрішня і зовнішня політика вже не можуть бути відокремлені одна від одної, коли внутрішньодержавні політичні, соціально-економічні, культурні процеси і навіть побут людей починає залежати від подій і процесів за межами держави, і навпаки. Отож виникає потреба пристосування концепції суверенітету до реалій взаємозалежного світу та необхідність вироблення і дотримання універсальних правил взаємодії на міжнародній арені всіх акторів міжнародних відносин за умови, що людство прагне прогресивного і стабільного розвитку. Зокрема, йдеться про норми, правила і процедури, які стосуються врегулювання і менеджменту конфліктів, які є і будуть невід'ємним елементом соціальної реальності загалом і міжнародних відносин зокрема. Це ж стосується дотримання прав людини, які стали невід'ємною частиною міжнародно-політичного порядку денного.

Першим випробовуванням для постбіполярних підходів і механізмів врегулювання конфліктів стали Сомалі, Руанда, Боснія і Герцеговина. Місії ООН у цих країнах, такі як Сили по охороні – СООНО (колишня Югославія), Операція ООН у Сомалі II – ЮНІСОМ II (Сомалі), Місія ООН з надання допомоги Руанді – МООНПР (Руанда), неодноразово піддавали критиці за неспроможність запобігти ескалації насильства та ефективно впливати на сторони конфлікту з метою деескалації конфліктів. ООН визнає недосконалість своєї діяльності у той період. Причинами, які спричинили фактичний провал цих місій, називають неспроможність сформуваати достатньо широкі мандати, неадекватні ресурси миротворців та відсутність політичної підтримки, розгортання місій в умовах воєнних дій і відсутність самого миру, який миротворці покликані підтримувати, а також недотримання воюючими сторонами мирних угод [8]. Ці події спричинили обмеження миротворчої діяльності ООН і продемонстрували «вузькі місця» традиційної, нехай і оновленої, стратегії миротворчості та врегулювання конфліктів, передбаченої «Порядком денним для миру». Проблема (концептуального характеру) полягала у необхідності розробити нові механізми контролю за міжнародним насильством, які відповідали б новим реаліям міжнародної політики постбіполярного періоду та актуальному характеру міжнародних конфліктів. Перетворення Сомалі у *failed state*, геноцид у Руанді (за 100 днів винищили за приблизними оцінками близько 800 тис. осіб, а урядовців Франції, навіть, звинувачували у сприянні геноциду! [18]), етнічні чистки і масові вбивства за присутності миротворчих контингентів ООН у Боснії – кричущі свідчення неефективності ООН, а в узагальненому вимірі – традиційних дипломатичних підходів і механізмів врегулювання конфліктів. Перебіг та еволюція «мирного процесу» в Боснії і Герцеговині є в цьому аспекті показовими, оскільки дають змогу відстежити і проаналізувати причини неспроможності традиційної дипломатії і миротворчості забезпечити мир у регіоні Західних Балкан. Окрім того, цей конфлікт є яскравим прикладом конфліктів нового типу, які внаслідок трансформації міжнародної системи розгортаються відразу на декількох рівнях:

міжобщинному (англ. – *inter-communal conflicts*, на рівні представників конкретних етнічних громад), міжетнічному (на рівні мобілізованих за етнічним і/чи релігійним чинником спільнот), міждержавному (на рівні держав-націй, які виступили спонсорами окремих сторін міжетнічного конфлікту вже у самій Боснії і Герцеговині), міжнародному (на рівні держав і міждержавних організацій та інституцій, які виступили як посередники і спонсори мирного процесу, хоча й надавали політичну, дипломатичну та іншу підтримку сторонам конфлікту), а також на рівні транснаціональному (завдяки активному залученню в конфлікти транснаціональних акторів: діаспорних організацій, кримінальних угруповань, найманців та приватних військових компаній, медіа, неурядових правозахисних та гуманітарних організацій тощо). Як наслідок, цей конфлікт став своєрідним конфліктом-гібридом із залученням найрізноманітніших за ступенем інституціалізованості та організованості сторін, кожна з яких переслідувала власні (часто суперечливі) цілі та інтереси.

Боснія і Герцеговина. Неспроможність традиційних дипломатичних і посередницьких зусиль. Протягом боснійського конфлікту (в ширшому контексті слід говорити про конфлікти в колишній Югославії, які сформували складний комплекс конфліктних взаємодій між колишніми республіками СФРЮ і всередині них) міжнародне співтовариство запропонувало різноманітні формати і механізми врегулювання та посередництва із залученням різних держав, міжнародних інституцій і окремих осіб. На початку ініціативу вирішення кризи взяла на себе спільна місія ЄС та ООН і створена під їх егідою у вересні 1992 р. Міжнародна конференція щодо колишньої Югославії. Було сформульовано низку планів мирного врегулювання – Каррінгтона–Кутільєрро (Лісабонська угода, березень 1992 р.), Венса–Оуена (серпень 1992 р. – червень 1993 р.), Оуена–Столтенберга (літо–осінь 1993 р.)^{*}. Однак, здебільшого, посередництво було класичним: посередники організували зустрічі сторін конфлікту, з'ясовували їх цілі і прагнення, намагались знайти точки дотику і відобразити їх у результуючому документі. Проте виконання умов угод повністю залежало від доброї волі сторін конфлікту, якої з різних причин бракувало. Лорда Оуена (Спецпредставника ЄС) особливо непокоїла відсутність реальних важелів впливу на сторони конфлікту, які могли б змусити їх до виконання умов мирної угоди [16, р. 45–49]. Запровадження ембарго на поставки зброї до колишньої Югославії, запровадження економічних санкцій проти Сербії і Чорногорії, створення безполітної зони над Боснією, розширення мандату UNPROFOR і дозвіл на супровід «блакитними шоломами» гуманітарних вантажів у блоковані боснійські міста, а згодом створення «зон безпеки» для цивільного населення – усе це було напівзаходами, оскільки не змушувало сторони конфлікту до припинення насильства. В результаті сербські воєнізовані формування вже в

---

* Усі ці плани передбачали етнічно-територіальне та політичне розмежування трьох громад Боснії, незважаючи на те, що до конфлікту Боснія і Герцеговина була мультикультурним і мультиетнічним регіоном. У подальшому це спричинило формування етнічно (відносно) однорідних суб'єктів, які нині входять до складу сучасної Боснії і Герцеговини у формі Республіки Сербської і Мусульmano-хорватської федерації.

1992 р. зуміли взяти під контроль до 70 % території країни, хоча частка сербів становила близько 30 % населення. Іншим форматом багатосторонньої дипломатії, застосованим для вирішення конфлікту в Боснії і Герцеговині, стала так звана Контактна група, що включала США, Росію, Німеччину, Велику Британію, Францію і була покликана координувати дипломатичні та посередницькі зусилля з метою врегулювання конфлікту. Головною перевагою цього формату вважали участь США, які на початковому етапі дистанціювались від боснійської проблеми, і Росії, яка мала вплив на сербську сторону конфлікту. Зрештою, саме план Контактної групи (розподіл територій у співвідношенні 51 % (для хорватів і мусульман) і 49 % (для сербів) був покладений в основу Дейтонських угод, які завершили конфлікт у Боснії і Герцеговині. Однак імплементація цього плану була б неможливою без силового втручання і скоординованого тиску на сторони конфлікту. На врегулювання боснійського конфлікту також суттєво вплинула (як негативно, так і позитивно) одностороння політика окремих держав. Визнання Німеччиною незалежності Хорватії і Словенії на самому початку загальноюгославської кризи часто оцінюють як передчасне і таке, що проклало шлях до кровопролиття у Боснії. Підтримка США, з одного боку, стимулювала боснійських мусульман займати жорстку позицію у переговорному процесі (зокрема, вийти з Лісабонської угоди 1992 р.), а з іншого – США до 1994–1995 рр. займали загалом доволі пасивну позицію у процесі врегулювання, проте саме активне втручання США стимулювало припинення бойових дій між хорватами і мусульманами 1994 р. та створення Мусульмано-хорватської федерації, а тиск Росії на сербів, зрештою, змусив останніх піти на перемир'я та підписання 1995 р. фінальної мирної угоди в Дейтоні.

Однак ще до припинення бойових дій боснійський конфлікт продемонстрував практичну сторону сучасних конфліктів, які дослідники характеризують у термінах «деградації війни», «постмодерних конфліктів», «гібридних конфліктів». Ключовими характеристиками цих конфліктів є поступове нівелювання різниці між цивільними і військовими, адаптація терору як стратегії дій, відсутність стійкої та чітко визначеної організаційної структури і командування, відсутність стабільних і чітко окреслених ліній фронту. Бойові дії сторін супроводжувалися (а часто і були свідомо спрямовані на це) етнічними чистками, масовими згвалтуваннями, катуваннями та вбивствами за етнічною ознакою, умисними обстрілами цивільних об'єктів і цивільного населення та межували з геноцидом*. Отже, бойові дії часто спрямовували не проти воєнізованих формувань супротивника, а конкретно проти етнічно відмінного мирного населення. З метою отримання політичного та воєнного контролю над населенням і територіями використовували свідоме і масове порушення прав людини. Характерними ознаками цього конфлікту стали

---

* Незважаючи на те, що низка організацій і офіційних осіб та інституцій визначали події в Боснії як геноцид, офіційно (за кваліфікацією Міжнародного трибуналу по колишній Югославії) актом геноциду були визнані лише події в Сребреніці влітку 1995 р.

контрабанда, пограбування і торгівля гуманітарними вантажами, контрабандна торгівля між конфліктуючими сторонами [6, с. 29–32]. Окрім того, сторони конфлікту, основна провина якого покладена на сербську сторону, регулярно провокували міжнародне співтовариство погрозами та агресивними діями проти миротворчого контингенту ООН – недостатньо чисельного, недостатньо оснащеного і захищеного для ефективної силової протидії навіть у випадку прямої атаки проти його підрозділів, не кажучи вже про повноцінний захист місцевого населення. Мандат Сил ООН з охорони (СООНО) в Боснії і Герцеговині спочатку передбачав забезпечення безпеки аеропорту в Сараєво і доставки туди гуманітарної допомоги. Згодом мандат розширили з метою підтримки роботи Верховного Комісара у справах біженців з доставки гуманітарної допомоги і здійснення за запитом МКЧХ, охорони конвоїв зі звільненими цивільними. Крім того, Сили ООН здійснювали контроль за «зоною, забороненою для воєнних польотів», захист «зон безпеки», створених навколо п'яти мусульманських анклавів (Біхач, Тузла, Горажде, Жєпа, Сребреніца) і столиці Сараєво. Вони могли застосовувати силу (для самооборони і для захисту зон безпеки), а також координувати дії НАТО задля отримання підтримки з повітря [12]. Обмеження мандату і недостатність силового ресурсу спровокували блокування гуманітарної діяльності, захоплення миротворців у заручники, використання їх як «живого щита». Зрештою, бездіяльність голландських миротворців* [15], які відповідали за захист «безпечної зони ООН» у Сребреніці, спричинила захоплення цього мусульманського анклаву підрозділами армії Республіки Сербської та масову різанину (за оцінками загинуло близько 8 000 юнаків та чоловіків мусульман) [3]. Одразу ж за Сребреніцею в східній Боснії серби захопили мусульманські анклави в Жєпі і Горажде, захистом яких займались українські миротворці [1]. Саме після цих подій авіація НАТО перейшла від тактики нанесення точкових ударів до кампанії з масованого бомбардування позицій боснійських сербів. Одночасний політичний тиск з боку Белграда і Москви на керівництво боснійських сербів, які фактично опинились в ізоляції, успішна військова операція об'єднаних сил Мусульmano-хорватської федерації (створеної за дипломатичного сприяння США) відкрили шлях до укладення Дейтонських угод, які, зрештою, завершили конфлікт у БіГ.

Боснія і Герцеговина продемонструвала абсолютну недостатність традиційних підходів до врегулювання формально внутрішніх конфліктів (які, проте, становлять безпосередню реальну загрозу міжнародному миру і стабільності). Безперервні дипломатичні конференції та наради, навіть на рівні перших осіб, залучених у врегулювання і посередництво держав і найповажніших міжнародних організацій, досягнення численних перемир'їв і припинень вогню, розміщення легкоозброєних нечисленних миротворчих

---

* Голландський апеляційний суд 2017 р. підтвердив рішення 2014 р. щодо визнання часткової відповідальності Нідерландів за загибель 300 боснійських мусульман, яким відмовили у притулку на голландській базі ООН поблизу Сребреніци.

контингентів з обмеженим мандатом не сприяли ефективному впливові на розвиток конфлікту і часто не відповідали умовам на місцях.

Аналізуючи конфлікт у Боснії і Герцеговині, можна виокремити низку чинників, які визначили невдачу миротворчої місії ООН у цій країні. Перелічимо їх.

А. Традиційна миротворчість і дипломатичне посередництво передбачає попередню згоду сторін конфлікту на ведення переговорів, розміщення миротворчого контингенту. За відсутності такої згоди миротворці безпосередньо в зоні конфлікту опиняються під тиском і загрозою бути атакованими і втягнутими у прями зіткнення з підрозділами воюючих сторін, або навіть на боці однієї зі сторін (що, безумовно, виходить за межі традиційної концепції – неупередженої та нейтральної миротворчості – і не відповідає функціям, оснащенню і складу традиційних миротворчих контингентів).

Б. Традиційна миротворчість і посередництво передбачає наявність чітко визначених сторін конфлікту, які мають відповідні повноваження для прийняття, передусім, впровадження затверджених рішень на місцях. Отож політичному керівництву конфліктуючих сторін необхідно повною мірою контролювати командирів і лідерів місцевих громад. Це складне завдання в умовах деградації і фрагментації безпекового простору вимагає від вищого політичного керівництва розбудови ефективної структури влади та дієвих владних інститутів. Наявність різноманітних політичних фракцій і напівавтономних бойових підрозділів, які часто не бажають підпорядковуватись формальному центральному уряду або ж змушені діяти в умовах ізоляції, значною мірою ускладнює це завдання, а, отже, прийняті в рамках мирного процесу рішення саботують і не виконують на місцях.

В. Посередники (держави і міжнародні інституції) повинні бути готовими брати на себе відповідальність за «проштовхування» прийнятих рішень і гарантувати їх реалізацію: вони повинні покладатись не лише на добру волю сторін конфлікту (які часто є слабо структурованими), а й мати дієві важелі впливу на них.

Г. Боснія продемонструвала необхідність швидкого реагування на кризи, стрімкого прийняття рішень і дій на випередження (аби запобігти найгіршим сценаріям розгортання конфлікту) для локалізації зон конфлікту та обмеження насильства. Традиційна дипломатія, зв'язана існуючими процедурами і бюрократичними механізмами узгодження позицій і впровадження рішень у дію, на жаль, не володіє такими можливостями – нескінченні засідання конференцій і узгодження мирних планів, які спочатку приймають сторони конфлікту, а потім відкидають, що потребує повторної розробки, погодження, затвердження, стали яскравою ілюстрацією боснійського конфлікту. Так трапилось у випадку, коли лідер мусульман А. Ізетбегович спочатку погодився із Лісабонською угодою 1992 р., а згодом відкликав свою згоду. Аналогічно у випадку мирного плану Венса-Оуена – Р. Караджич підписав угоду, проте згодом Скупщина Республіки Сербської відмовилась її ратифікувати [16, р. 49].

Окрім того, розгортання миротворчої місії ООН потребує півроку часу або й більше (за умови, що у Раді Безпеки не буде накладено вето) [7].

Д. Мандат миротворчої місії Боснії розширювався покроково і початково включав у себе гуманітарні цілі. В результаті сили ООН могли лише із запізненням реагувати на постійне погіршення ситуації на місці, проте не могли діяти на випередження та запобігати послідовному і постійному погіршенню безпекової ситуації на місцях та в країні загалом. Окрім того, підрозділи ООН так і не досягли можливостей для ефективної силової протидії агресивним діям сторін конфліктів.

Е. У сучасному глобалізованому світі конфлікти, зазвичай, спричиняють зіткнення геополітичних, економічних, ідеологічних інтересів держав, які безпосередньо участі у конфлікті не беруть. Ці держави можуть, навіть, відігравати роль спонсорів мирного процесу. Отож у цілях врегулювання конфлікту існує потреба узгодження позицій цих великих геополітичних гравців, що вкотре ставить питання часу і пристосування міжнародно-політичних механізмів контролю та врегулювання конфліктів для швидкого і ефективного реагування на розгортання насильства у будь-якій точці земної кулі.

Косово. Початок трансформації: від дипломатії і посередництва до примусу до миру. Конфлікт, який розгорнувся у Косово (1998–1999), став своєрідною точкою біфуркації, в якій міжнародна система відреагувала на розгортання етнічного конфлікту у Косово відмінним чином, порівнянно з Боснією і Герцеговиною. Загострення безпекової ситуації в Косово на початку 1998 р., спричинене атаками підпільної *Армії Визволення Косово* (АВК) на югославські сили безпеки в регіоні та акціями відплати з боку останніх, продемонструвало відсутність будь-якої чіткої та послідовної позиції щодо косовської проблеми в ОБСЄ, ООН, ЄС, НАТО та в окремих великих держав. Контактна група (США, Велика Британія, Франція, Німеччина, Італія, Росія) у відповідь на акти насильства проти албанського цивільного населення з боку югославських сил безпеки змогла дійти згоди лише у питанні накладення ембарго на постачання озброєнь у СРЮ, у відмові в візах вищим офіційним особам СРЮ та Сербії, відповідальним за репресії, і накладенні мораторію на державне кредитування та інвестиції, а також закликала С. Мілошевича протягом десяти днів відкликати спецпідрозділи поліції, припинити дії сил безпеки проти цивільного населення і розпочати діалог з албанською громадою Косова. У випадку відмови Контактна група погрозувала заморозити закордонні активи СРЮ та Сербії. У подальшому термін виконання висунутих вимог неодноразово переносили, незважаючи на погіршення безпекової ситуації [22]. Отже, замість рішучих дій з обмеження і врегулювання чергового конфлікту на Балканах, основний координаційний та посередницький міжнародний орган вдався до «традиційно» обмежених, непослідовних і фрагментарних акцій, які виявились абсолютно неефективними. В липні у Косово запрацювала створена за сприяння США і Росії Місія дипломатичних спостерігачів, яку координували диппредставники учасників Контактної групи, а також послів Австрії (від ЄС) і Польщі (від імені ОБСЄ). Однак це не завадило Белграду нарощувати військову

присутність у Косово, включно з важким озброєнням, і продовжувати операції проти косоварів. Лише у вересні 1998 р. РБ ООН затвердила Резолюцію 1199, якою зобов'язала Белград пристати на припинення вогню та відвести свої сили безпеки, забезпечити доступ гуманітарних працівників до біженців, співпрацювати з міжнародним трибуналом у розслідуванні воєнних злочинів. Проте резолюція не містила положень про примус до виконання цих вимог і не надавала чіткого мандату НАТО на нанесення авіаударів чи наземну операцію проти СРЮ. Перспективи гуманітарної катастрофи спричинили фактичний розкол серед Контактної групи: Велика Британія і США обрали жорсткіший курс, значною мірою спираючись на структури НАТО і ЄС (а не ООН і ОБСЄ). У підтримку Резолюції 1199, Північно-Атлантична Рада НАТО 24 вересня запровадила Оповіщення про планування (*Activation Warning, ACTWARN*) щодо нанесення обмежених ударів, демонструючи готовність застосувати силу в разі потреби [19]. Проте до жовтня 1998 р. югославські сили безпеки зуміли взяти під контроль більшу частину краю, хоча їх дії супроводжувались насильством проти цивільного населення (включно з вбивствами). Унаслідок цього значна кількість косовських албанців стала біженцями і тимчасово переміщеними особами (близько 200 тис. осіб). У жовтні Франція та Росія, прагнучи перехопити ініціативу в НАТО, яка погрожувала підвищити свою готовність з Оповіщення про планування (*ACTWARN*) до Введення планів у дію (*Activation Order, ACTORD*) з конкретними термінами, реанімували діяльність Контактної групи, яка уповноважила Спецпосланця Президента США на Балканах Р. Холбрука переконати Белград повною мірою виконувати положення Резолюції 1199 [22]. Уже 12 жовтня Р. Холбруку вдалося досягти згоди С. Мілошевича на політичне врегулювання конфлікту : виконання Резолюції 1199; запровадження повітряної Контрольної місії НАТО (*NATO Air Verification Mission over Kosovo (Operation «Eagle Eye»)*), верифікаційної місії ОБСЄ (*OSCE Kosovo Verification Mission*) у складі 2 000 спостерігачів на місцях; політичний діалог з албанськими лідерами з приводу майбутнього статусу Косова [20]. Наприкінці листопада у сусідній Македонії створили Координаційний центр НАТО щодо Контролю в Косово (*Kosovo Verification Coordination Centre (KVCC)*), покликаний координувати дії Повітряної місії НАТО, Місії ОБСЄ на місцях і створених Сил НАТО з евакуації (*Extraction Force (XFOR), Operation «Joint Guarantor»*). Останніх призначили для термінової евакуації окремих представників чи всієї місії ОБСЄ з Косово в разі виникнення надзвичайної ситуації [22]. Отже, міжнародним співтовариством (передусім, євроатлантичною спільнотою) був створений силовий компонент на підтримку дипломатичних зусиль. Однак процедура його застосування була незрозумілою. Цей компонент виконував виключно допоміжну і, на той момент, другорядну роль у процесі врегулювання, провідну роль в якому відігравала Контактна група.

Однак у грудні неформальне перемир'я (як наслідок угоди Мілошевіча-Холбрука і фактичного виконання Белградом своїх воєнних цілей стосовно придушення активності АВК) зірвали нові інтенсивні сутички між югославськими силовиками та албанськими повстанцями. Отож 26 грудня

Командувач силами НАТО генерал У. Кларк заявив: «... ми бачимо новий виток можливої ескалації насильства сербською стороною. Югославська армія порушила обіцянку, дану НАТО» [22]. Приводом до активізації міжнародних зусиль у справі врегулювання проблеми Косово став інцидент у селищі Рачак (Пд. Косово), де 15 січня 1999 р. вбили 45 косовських албанців. Голова Верифікаційної місії ОБСЄ у Косово У. Уолкер поклав провину за «різню в Рачаку» на югославську сторону [23]. Ці події змусили Контактну групу 29 січня на нараді в Лондоні скликати термінову мирну конференцію. Наступного дня НАТО висловила готовність до нанесення авіаударів та попередила про це сторони конфлікту [17]. Однак переговори в Рамбуйє (6–23 лютого) і в Парижі (15–18 березня) під егідою Контактної групи дипломатичного рішення не принесли. Запропонована сторонам конфлікту Угода стала фактично ультиматумом, який передавав контроль над Косово міжнародним силам під егідою НАТО з широкою автономією для косоварів і мінімальними повноваженнями СРЮ [5]. Белград відмовився підписувати цю угоду, після чого НАТО розпочала широкомасштабну кампанію з бомбардування Югославії (з 24 березня до 11 червня 1999 р.), яка завершилась підписанням Угоди в Куманово (від 9 червня 1999 р.) і яка обумовила виведення югославських сил з Косово та введення міжнародного контингенту під егідою НАТО [4]. Залишаючи осторонь дискусію щодо правомірності застосування сили НАТО, слід відзначити два важливих моменти, які кардинально відрізняють підходи до врегулювання конфлікту в Косово та демонструють невідповідність традиційної міжнародної посередницької дипломатії сучасним реаліям. По-перше, готовність міжнародних інститутів брати на себе повну відповідальність за безпеку в регіоні конфлікту. Це відображено в статусі і повноваженнях міжнародних сил у Косово як в Угодах Рамбуйє (п. 7, 8, 9), так і Куманово (Додаток Б), що, зокрема, передбачало застосування примусових дій із можливістю застосування збройної сили задля виконання цілей місії. По-друге, регіональна організація (НАТО) застосувала силу з метою умиротворення без прямої санкції з боку Ради Безпеки ООН та, окрім того, всупереч позиції двох постійних членів Ради Безпеки ООН – Росії та Китаю. Рада Безпеки ООН *post factum* – вже після підписання Угоди в Куманово – санкціонувала Резолюцією 1244 від 10 червня 1999 р. створення Сил для Косово – *KFOR* (п. 4. Додаток 2) і виведення югославських військових і поліцейських сил з Косово (п. 2, Додаток 2) [10]. Отже, вдалося уникнути затягування дипломатичного переговорного процесу в умовах постійної ескалації насильства та обійти ветування в Раді Безпеки рішення щодо застосування сили для припинення бойових дій, етнічних чисток і розгортання гуманітарної кризи в регіоні. Водночас продемонстровано неспроможність ООН та інших «традиційних» форматів дипломатичного врегулювання конфліктів ефективно впливати на безпекову міжнародну ситуацію за відсутності важелів впливу на сторони конфлікту.

Однак конфлікт у Косово і підхід міжнародних інституцій та окремих держав до його вирішення продемонстрував також перспективи розвитку концепцій контролю та врегулювання сучасних конфліктів. Насамперед йдеться

про концепції примусу до миру і «гуманітарної інтервенції», які передбачають можливість і необхідність застосування міжнародним співтовариством воєнної сили з метою запобігання чи припинення катастрофічних гуманітарних наслідків збройних конфліктів. Актуалізація цієї концепції стала наслідком провалу ООН та інших форматів дипломатичного врегулювання у Боснії і Герцеговині, і вона ж стала основним «моральним» виправданням операції НАТО проти Югославії. Окрім того, гуманітарні мотиви відображені й у преамбулі резолюції 1244 Ради Безпеки ООН [10]. Щоправда, практичне застосування цих концепцій унеможливають три фундаментальні проблеми: по-перше, чітке визначення межі, за якою гуманітарна ситуація стає настільки гнітючою, що силове втручання видається необхідним і навіть обов'язковим; по-друге, використання внутрішніх конфліктів та їх гуманітарних наслідків окремими державами/коаліціями задля досягнення власних геополітичних, економічних чи інших цілей; по-третє, банальна нестача політичної волі та матеріальних ресурсів для протидії усім випадкам конфліктів у світі, які створюють потенційно чи реально загрози миру і стабільності і провокують етнічні чистки гуманітарні катастрофи, масові потоки біженців і т. п. Водночас країни, які надають свої миротворчі контингенти, не бажають наражати свій персонал на небезпеку в умовах проведення миротворчих операцій чи, тим паче, операцій з примусу до миру.

На нашу думку, саме події навколо кризи в Косово дали поштовх до переосмислення та розвитку концепції «гуманітарної інтервенції». Конференції в Рамбуйє та Парижі в рамках традиційного підходу до дипломатичного посередництва, яке великою мірою змушене покладатись на «добру волю» сторін конфлікту, загрожували постійним затягуванням переговорного процесу без досягнення відчутного прогресу в умовах продовження ескалації насильства власне у Косово і поглиблення гуманітарних проблем. Без наявності інструментів прямого впливу (зокрема, силових) на переговорні сторони конфлікту мирний процес цілком міг повторити долю аналогічного мирного процесу в Боснії і Герцеговині (із тими самими задіяними учасниками – ООН, ОБСЄ, ЄС, Контактна група). І навіть за досягнення «позитивного» рішення і формулювання мирного плану це не гарантувало його виконання сторонами конфлікту чи того, що одна зі сторін через деякий час не вийде з угоди. Вже 2000 р. ООН розпочала роботу з дослідження концепції гуманітарного міжнародного втручання. У доповіді Генерального Секретаря ООН на Саміті Тисячоліття 2000 р. зазначено, що питання захисту прав людини має бути одним з центральних у сучасній світовій політиці, передусім в умовах насильницьких конфліктів. Незважаючи на наявність низки міжнародних конвенцій, які покликані захищати вразливі групи населення в умовах збройних конфліктів, зазначено, що основну відповідальність за дотримання та реалізацію положень цих конвенцій і захист цивільного населення покладають на держави. Проте ці держави часто виступають стороною, яка здійснює насильницькі акти проти цивільних; не-державні комбатанти (*non-state combatants*), передусім в умовах руйнування державних інституцій (*collapsed state*), ігнорують або зневажають

гуманітарне право; самі міжнародні конвенції не відповідають повною мірою потребам вразливих в умовах конфліктів груп цивільного населення [24, р. 33]. Відзначаючи проблемність концепції втручання (привід для втручання у внутрішні справи суверенних держав; можливе свідоме провокування сепаратистськими рухами держав на масштабні порушення прав людини задля забезпечення зовнішнього втручання; складність практичної реалізації декларованих цілей втручання через вартість і національні інтереси окремих учасників), водночас Доповідь ставить радикальне питання: якщо гуманітарна інтервенція є неприпустимим порушенням принципів суверенітету і невтручання, то як слід відповідати на ситуації Руанди чи Сребрениці – масові і систематичні порушення базових прав людини? У будь-якому випадку державний суверенітет не може виступати прикриттям для злочинів проти людяності [24, р. 34]. Для запобігання таким ситуаціям у майбутньому ООН має змінити підхід до миротворчості, яка перестала бути «простим» розмежуванням сторін конфлікту і спостереженням за припиненням вогню. Сучасні операції повинні бути комплексними і забезпечити створення політичних каналів врегулювання конфліктів, а для цього в мирний процес необхідно залучити не лише держави і державні інституції, а й неурядові організації, місцеві організації громадянського суспільства [24, р. 34, 36]. Такий комплексний і системний підхід покликаний на різних рівнях забезпечувати можливість подолання негативних наслідків конфлікту (як у матеріальному плані, так і в морально-психологічному). У відповідь уряд Канади ініціював створення Міжнародної комісії з питань втручання і державного суверенітету (*International Commission on Intervention and State Sovereignty*), яка 2002 р. представила свій звіт «Відповідальність захищати» (*Responsibility to Protect*), в якому, зрештою, сформулювали принципи, якими може і повинно керуватись світове співтовариство, оперуючи в умовах конфлікту у глобалізованому світі.

Головними принципами концепції «Відповідальність захищати» є те, що державний суверенітет накладає пряму відповідальність на держави захищати громадян; у випадку, коли населення страждає внаслідок внутрішніх воєн, повстань, репресій чи колапсу держави, а держава не бажає або неспроможна зупинити чи відвернути ці страждання – принцип невтручання суперечить міжнародній відповідальності захищати. Концепція базується на припущенні, що суверенітет передбачає обов'язок захищати. «Відповідальність захищати» включає в себе: «відповідальність запобігати» (конфліктам та їх причинам як джерелу гуманітарних проблем); «відповідальність реагувати» (діяти у ситуаціях, які загрожують людськими стражданнями, з використанням примусових заходів і, у крайньому випадку, збройної інтервенції); «відповідальність відбудовувати» (надавати допомогу і підтримку, передусім після збройної інтервенції, з метою відновлення, реконструкції і примирення у питаннях, які спричинили конфлікт і збройне втручання). Концепція передбачає, що збройна інтервенція є крайнім заходом. А до цього необхідно вичерпати всі інші засоби впливу; необхідні вагомі причини для втручання (геноцид, перспективи геноциду і неспроможність чи небажання самої держави діяти;

широкомасштабні етнічні чистки, масові вбивства, насильницьке переміщення населення, терор, масові зґвалтування); необхідно дотримуватись принципів пропорційності – масштаби, тривалість і інтенсивність збройного втручання мають бути мінімально необхідними для забезпечення цілей гуманітарного захисту; окрім того, необхідна обґрунтована перспектива справді зупинити чи запобігти стражданню, які є причиною втручання. У доповіді наголошено на відповідальності Ради Безпеки ООН як найавторитетнішого і повноважного міжнародного органу, який може і повинен санкціонувати дії у випадку загрози гуманітарній безпеці, однак робить важливі уточнення, які повинні підвищити ефективність її дій: санкцію на інтервенцію з боку Ради Безпеки в будь-якому разі слід намагатись отримати до здійснення військового втручання; Рада Безпеки повинна швидко реагувати на будь-які звернення щодо втручання з метою запобігання масштабним людським жертвам чи етнічним чисткам, а також ретельно перевіряти істинність таких фактів; постійні члени Ради Безпеки не повинні використовувати право вето (принаймні у ситуаціях, які не загрожують їх життєвим інтересам) і перешкоджати прийняттю резолюцій, що санкціонують воєнне втручання в гуманітарних цілях, якщо є більшість серед інших членів Ради Безпеки. Якщо ж Рада Безпеки не змогла затвердити відповідну резолюцію, мають діяти інші механізми, які санкціонують воєнне втручання – через Генеральну Асамблею (процедура «Єдність заради миру») або через регіональні/субрегіональні організації. Якщо Рада Безпеки не спроможна вжити необхідних заходів, щоб запобігти кричущим гуманітарним ситуаціям, то це підриває довіру до цього міжнародного органу і в такому разі інші стурбовані держави не можуть виключати застосування інших заходів, щоб реагувати на масштабні кризи [21, р. XI–XIII].

Вже 2005 р. на Світовому саміті ООН усі держави формально визнали відповідальність за захист свого населення від геноциду, воєнних злочинів, етнічних чисток, злочинів проти людства, а також відповідальність «міжнародного співтовариства» допомогти такий захист забезпечити, в тому числі «рішучими» колективними діями [13, р. 30]. У подальшому у низці документів ООН простежуємо посилення на «Відповідальність захищати», зокрема, Резолюції Ради Безпеки ООН, присвячені проблемам конфліктам у Дарфурі, Лівії, Кот-д'Івуарі, Пд. Судані, Ємені, Сирії, ЦАР. Здебільшого таке звернення до концепції відповідальності захищати спричинило становлення миротворчих місій ООН, однак у випадку Лівії на підставі Резолюції 1973 (17 березня 2011 р.) НАТО розпочала авіаудари по урядових військах М. Каддафі [14].

Іншим підходом вирішення серйозних міжнародно-політичних криз, які становлять загрозу міжнародній безпеці і стабільності, стало формування *ad hoc* коаліцій для вирішення конкретних безпекових проблем/криз, спираючись на принцип колективної відповідальності за підтримання міжнародної/регіональної безпеки. Найяскравішою ілюстрацією провадження такої політики є Коаліція під проводом США, створена 2003 р. для вторгнення в Ірак (*Coalition of Willing*). У контексті цього підходу, колективні дії значної кількості держав світу повинні

певним чином легітимізувати застосування сили і порушення суверенітету в обхід ООН чи інших міжнародних організацій, які могли б санкціонувати застосування військової сили. У подальшому такий підхід застосований Австралією (щоправда за підтримки Генсека ООН Кофі Аннана та з санкції РБ ООН [11]) з метою врегулювання безпекової та гуманітарної кризи у Східному Тиморі 1999 р. після проведення там референдуму щодо здобуття незалежності від Індонезії. Подібну тенденцію простежуємо сьогодні і у випадку конфлікту в Сирії, а також у ситуації навколо ядерної програми Пн. Кореї.

Конфлікти кінця ХХ – початку ХХІ століття не лише актуалізували дилему поваги державного суверенітету та дотримання прав людини, а й продемонстрували стрімку транснаціоналізацію сучасних конфліктів (у контексті учасників, економічних, політичних, гуманітарних наслідків). Проблема ерозії суверенітету, насамперед в умовах руйнування державних інститутів (*failed states*), демонструє гостру потребу у формуванні комплексних загальноновизнаних і, найголовніше, ефективних стратегій врегулювання конфліктів і миробудівництва (які мають забезпечити не лише військовий компонент, а й політичний, економічний, соціальний). Інтервенції в Афганістан, Ірак, Лівію, Сирію продемонстрували негативні наслідки відсутності таких ефективних стратегій, які б дали змогу стабілізувати конфліктний регіон: вакууму влади, фрагментації безпекового середовища, неспроможності забезпечувати цілісність інститутів безпеки, хаосу різноманітних малоструктурованих воєнізованих угруповань, які борються за контроль над ресурсами і територіями. Внаслідок цього країни, охоплені такими транснаціоналізованими конфліктами, перетворюються на мозаїку територій з різними (не завжди формалізованими) режимами безпеки. Своєю чергу це спричиняє виникнення і тривале існування зон постійної нестабільності та створює умови поширення радикальних екстремістських/терористичних рухів (Ірак, Лівія, Сирія). Відсутність дієвої центральної влади та функціонуючих державних інститутів, які б забезпечували надійний контроль кордонів, ресурсів, збройних формувань, пришвидшує подальшу транснаціоналізацію деструктивних рухів (феномен Ісламської держави слід доволі ретельно аналізувати для розуміння механізмів формування і діяльності подібних транснаціональних утворень).

Аналіз сучасних конфліктів також дає змогу виявити специфічні риси учасників/сторін цих конфліктів у сучасному світі: транснаціональність; мережність і часто відсутність єдиного централізованого командування та управління (або ж слабкий контроль з боку централізованих органів управління); самодостатність окремих збройних формувань за планування, організації та проведення політичних і військових акцій/операцій; необмеженість у діях (у тім числі насильства) територією, на якій безпосередньо відбувається конфлікт; застосування «нетрадиційних»/асиметричних форм та методів боротьби (від «традиційного» тероризму до використання інформаційно-психологічних, кібернетичних, гуманітарних інструментів впливу).

Конфлікт на південному сході України додав нові аспекти, які слід враховувати під час формування та реалізації сучасної політики щодо міжнародних/етнонаціональних конфліктів. «Гібридизація» конфліктів полягає не лише і не стільки в комбінуванні різних засобів впливу (не лише військових), з метою досягнення поставлених цілей, скільки у формуванні реально комплексного узгодження між собою військових, фінансово-економічних, інформаційно-пропагандистських зусиль, які здійснюють одночасно і взаємодоповнюють одна одну. На відміну від «класичних» конфліктів модерної доби, сучасні «гібридні» конфлікти (так звані «нові війни» або постмодерні конфлікти) не передбачають чіткого розмежування дипломатичних і військових засобів досягнення мети в конфлікті. Нечіткість, відсутність певності та однозначності у позиціях/цілях/засобах сторін конфлікту (аж до повного заперечення участі у конфлікті та уникнення формальної відповідальності) стають основними характеристиками сучасних конфліктів. Невизначеність – не лише характеристика політики сторін конфлікту, які реалізують стратегію «гібридної війни», а й характеристика політичного (міжнародно-політичного) середовища, в якому доводиться діяти сторонам конфлікту та залученим у конфлікт іншим акторам: міжнародним організаціям та інституціям, посередникам, миротворцям, гуманітарним організаціям. Це, відповідно, ускладнює пошук механізмів та форм врегулювання таких конфліктів, часто перетворюючи мирний процес у чергу малозмістовних конференцій, які не дають реального вирішення конфлікту. Мінський процес (його неефективність і відсутність домовленостей, які б виконували) і діяльність Контактної групи та ОБСЄ в Україні є підтвердженням неієвності традиційних дипломатичних механізмів в умовах нових конфліктів. Про це, власне, і заявив колишній представник України у політичній підгрупі Тристоронньої контактної групи Р. Безсмертний. Мінський процес перетворився на імітацію прийняття рішень, яка не запускає реальних механізмів [2], отож на сучасному етапі міжнародне співтовариство намагається вирішити конфлікт нового типу за допомогою старих інструментів, що навряд чи буде ефективним.

Отже, в умовах актуального зростання конфліктогенності у світі, виникнення та загострення нових, як і «розмороження» та ескалації існуючих міжнародних конфліктів, їх «гібридизації» у контексті збільшення ролі інформаційних чинників, постає необхідність парадигмальної зміни класичних традиційних підходів до опрацювання кризових ситуацій – від реактивного постконфліктного реагування, а на практиці – радше констатації післякризових реалій та мінімізації збитків від подій, що уже відбулися, до превентивного попередження кризових явищ, їхнього раннього викорінення ще у зародку проблеми, а у випадку конфліктів, що відбулись, – консолідації мирних процесів для запобігання їх повторній ескалації.

Наведене вище усвідомлення набуває поширення у дослідженнях миру та у програмних документах міжнародних організацій після закінчення «холодної війни», особливо з огляду на провали «кризового менеджменту» в екс-Югославії, Сомалі чи Руанді у першій половині 90-х років ХХ ст. У своїй

доповіді «Порядок денний для миру» 1992 року колишній Генеральний секретар ООН Бутрос Бутрос Галі (1992–1997) вжив у цьому контексті чотири ключові елементи, які залишаються актуальними і нині: превентивну дипломатію (*preventive diplomacy*), вироблення миру/миротворчість (*peacemaking*), підтримку миру (*peace keeping*) і, вперше, постконфліктну консолідацію миру / миробудівництво (*post-conflict peace-building*).

Раціональні інтереси міжнародних акторів: заощадження на дорогих війнах, подальших гуманітарних заходах, запобігання опосередкованим руйнівним наслідкам конфліктів (дестабілізації безпекової ситуації в цілих регіонах, транснаціональній (організованій) злочинності, стихійній неконтрольованій міграції, продовольчим та екологічним кризам, а також нова коопераційна атмосфера на міжнародній арені після закінчення «холодної війни» і спроби ревальвації ООН як ексклюзивного інституту мультилатерального опрацювання міжнародних конфліктів, – викликали, з одного боку, ейфорію у наукових та політичних колах у зв'язку з появою нової «превентивної культури» (К. Аннан) та «єдино правильної безпекової політики у XXI столітті» (Е. Чемпель). З іншого боку, відбулось зміщення наукового дискурсу з концепції «негативного миру» (відсутності війни) на користь «позитивного миру» – відновлення чи побудови сталих суспільних структур, які унеможливають застосування насильства.

У рамках цього дискурсу поняття «превентивності», як цього, зрештою, і вимагають сучасні гібридні форми протистоянь, не обмежується лише лінійним (фазовим) опрацюванням конфліктів на конкретних етапах їхнього розвитку (що, власне, і відбувалось під час конфлікту в Боснії і Герцеговині). Необхідний комплексний цілісний континуальний підхід міжнародного співтовариства до превентивної роботи: запобігання виникненню збройних конфліктів взагалі, запобігання горизонтальній чи вертикальній ескалації існуючих конфліктів та запобігання повторній ескалації уже завершених збройних конфліктів, що цілком можна також розглядати як постконфліктну консолідацію миру.

Вочевидь, для розробки продуманих превентивних та консолідаційних стратегій, подолання розриву між причинно-наслідковими зв'язками слід ґрунтовно вивчити коріння, генезис, живильну основу, політичний та соціально-економічний контекст відповідного конфлікту, де корисною видається така категоризація причин: структурні чинники для з'ясування глибоких коренів і живильного підґрунтя конфлікту, процесуальні чинники – рамкові умови та мотиви, що підштовхують суб'єктів до ескалації протистояння; пускові чинники, які безпосередньо запускають силовий сценарій.

Така категоризація передбачає два основні стратегічні напрями превентивних дій: структурно-орієнтовану превенцію з акцентом на усунення причинних живильних конфліктогенних елементів (структурних чинників) у відповідних відносинах та провесно-орієнтовану превенцію з акцентом на миротворчий вплив на поведінку готових до застосування насильства акторів та повернення конфліктогенних процесів у русло мирного вирішення суперечностей.

Втім, теоретичні напрацювання у цьому напрямі зіштовхнулись на практиці з проблемами реалізації, суть яких зводиться до існування прогалини між *здійсненим* раннім попередженням проблеми, *нездійсненням* превентивних дій з боку політичних суб'єктів прийняття рішень та *неготовністю* застосовувати ефективні інструменти впливу у випадку ескалації насильства (у тім числі примусові дії). Причиною цього може бути як брак ефективної комунікації між відповідними відомствами, так і відсутність політичної волі до превентивних дій з огляду на відсутність (електорального) резонансу щодо подій, які ще не відбулись. У цьому контексті важливий не лише внутрішній тиск з боку громадянського суспільства, а й удосконалення методології, систематизації дієвих критеріїв, а також створення ефективних політичних механізмів для успішної превентивно-консолідаційної діяльності.

Що стосується постконфліктної консолідації миру, тут важливим є комплексне врахування усіх структурних елементів, які сприятимуть зміцненню миру та консолідації суспільства на безконфліктній основі, а саме: *політико-безпекових* – демілітаризація, демобілізація та реінтеграція комбатантів, конверсія та переосмислення військово-цивільних відносин у суспільстві; *політичних* – відновлення функціонуючої державності, адміністративних, правових, соціальних інституцій; *економічних* – відновлення інфраструктури та переорієнтація мілітаризованої «мародерської» економіки війни на економіку добробуту і соціальної справедливості; *соціальних та соціально-правових* – реабілітація та реінтеграція комбатантів і жертв війни, відновлення соціальних мереж і довіри всередині суспільства, репатріація біженців, притягнення до відповідальності за воєнні злочини, злочини проти людяності та інших.

Як засвідчує практика сьогодення, у тім числі міжнародні політико-безпекові кризи, що розгортаються навколо Сирії, України, Північної Кореї, міжнародне співтовариство ще далеке від формування єдиного ефективного превентивно-консолідаційного підходу до опрацювання міжнародних конфліктів. Такі перешкоди, як непевність у політичних дивідендах майбутнього, коли витрати на превентивні дії треба нести вже сьогодні; відсутність публічного резонансу, а також мотиваційного рушія для політичних кіл; дискредитація гуманітарної інтервенції у міжнародних відносинах як приводу для втручання у внутрішні справи держав, а також брак дієвого міжнародного співробітництва держав та міжнародних організацій у цій сфері, повертає глобальну спільноту до реактивної боротьби з наслідками, а не з причинами криз. Це віддаляє світову політику від запровадження не лише менш затратної у плані людських та фінансових ресурсів, а й більш конструктивної превентивно-консолідаційної моделі врегулювання міжнародних конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бабаков С.* Миротворець Микола Верхогляд: «Я сказав Младічу, що політики його здадуть» (інтерв'ю з заступником командувача миротворчими силами ООН сектора «Сараєво» в колишній Югославії – старшим українського контингенту в Боснії і Герцеговині) [Електронний

ресурс] / С. Бабаков // Українська правда. 25.07.2011. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/articles/4e2c567aaabae/> (4.08.2017).

2. *Безсмертний Р.* Інтерв'ю [Електронний ресурс] / Р. Безсмертний. – Режим доступу : https://censor.net.ua/resonance/451204/roman_bezsmertniyi_ukrana_povinna_rozpustiti_poltichnu_grupu_peregovorv_u_mnsku. (17.08.2017).

3. *Варга Б.* Резня в Сребренице: украинские миротворцы и вмешательство НАТО. BBC Украина. 10.07.2015. [Электронный ресурс]. / Б. Варга. – Режим доступа : http://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2015/07/150710_ru_s_srebrenica_massacre (4.08.2017).

4. Военно-техническое соглашение между международными силами безопасности (СДК) и Правительствами Союзной Республики Югославии и Республики Сербии [Электронный ресурс] // МООНК. Миссия Организации Объединенных Наций по делам временной администрации в Косово. – Режим доступа : <http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=S/1999/682> . (11.08.2017).

5. Временное соглашение о мире и самоуправлении в Косово (Соглашения Рамбуйе). S/1999/648 [Электронный ресурс] // МООНК. Миссия Организации Объединенных Наций по делам временной администрации в Косово. – Режим доступа : <http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=S/1999/648>. (11.08.2017).

6. *Калдор М.* Новые и старые войны: организованное насилие в глобальную эпоху / Мэри Калдор. – Москва : Изд-во Института Гайдара. – 2015. – 416 с.

7. На развертывание миротворческой миссии ООН в Украине уйдет полгода – эксперт [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.unian.net/politics/1047388-na-razvertyvaniemirotvorcheskoy-missii-oon-v-ukraine-uydet-polgod-a-ekspert.html> (5.08.2017).

8. Операции ООН по поддержанию мира. Период после «холодной войны» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/ru/peacekeeping/operations/surge.shtml> (2.08.2017).

9. Повестка дня для мира. Доклад Генерального Секретаря о работе Организации. A/47/277, S/24111, 2 июля 1992. – 26 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.un.org/ru/siteindex/agenda_forpeace.pdf (1.08.2017).

10. Резолюция Совета Безопасности ООН 1244 (1999), S/RES/1244 (1999), 10 June 1999 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=S/RES/1244\(1999\)](http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=S/RES/1244(1999)). (12.08.2017).

11. Резолюция Совета Безопасности ООН 1264 (1999), S/RES/1264 (1999), 15 September 1999 [Электронный ресурс]. – Available at : [https://undocs.org/ru/S/RES/1264\(1999\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1264(1999)). (17.08.2017)

12. Силы Организации Объединенных Наций по охране (СООНО) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/ru/peacekeeping/missions/past/yugoslav.htm> (4.08.2017).

13. 2005 World Summit Outcome. Resolution adopted by the General Assembly on 16 September 2005. A/RES/60/1. – Paragraphs 138–140. – P. 30 [Electronic resource]. – Available at : http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/60/1. (15.08.2017).

14. Background Information on the Responsibility to Protect [Electronic resource]. – Available at : <http://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/about/bgresponsibility.shtml>. (15.08.2017).

15. *Berg S. van den.* Court confirms Dutch UN peacekeepers partly liable for Srebrenica massacre / S. van den Berg // Reuters. 27.06.2017) [Electronic resource]. – Available at : <http://uk.reuters.com/article/uk-warcrimes-bosnia-srebrenica-idUKKBN19I0XT> (4.08.2017).

16. *Greenberg M. C.* From Lisbon to Dayton: International Mediation and the Bosnia Crisis / Melanie C. Greenberg, John H. Barton, Margaret E. McGuinness // Words Over War: Mediation and Arbitration to Prevent Deadly Conflict. – Rowman & Littlefield, 2000. – P. 35–75.

17. NATO's Role In Relation To The Conflict In Kosovo [Electronic resource]. – Available at : www.nato.int/docu/comm/1999/9904-wsh/.../20kosov.pdf (11.08.2017).

18. Rwanda genocide: French officials face investigation. *BBC News* (29 November 2016) [Electronic resource]. – Available at : <http://www.bbc.com/news/world-africa-38152791> (2.08.2017).

19. Statement by the Secretary General following the ACTWARN decision. Vilamoura, 24 Sept. 1998 [Electronic resource]. – Available at : <http://www.nato.int/docu/pr/1998/p980924e.htm>. (6.08.2017).

20. The Holbrooke-Milošević Agreement and the OSCE Kosovo Verification Mission (KVM) [Electronic resource] // Federal Republic of Yugoslavia. Week of Terror in Drenica. Humanitarian Law Violations in Kosovo. (Human Rights Watch Report. February 1, 1999). – Available at : https://www.hrw.org/reports/1999/kosovo/Obrinje6-05.htm#P886_143719. (6/08/2017).

21. The Responsibility to Protect. Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS). December 2001. Published by the International Development Research Centre, Ottawa. – P. XI–XIII, 91 p. [Electronic resource]. Available at : http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/57/303. (15.08.2017).

22. Troebst S. The Kosovo Conflict, 1998 [Electronic resource]. – Available at : http://www.bundesheer.at/pdf_pool/publikationen/01_kse1_02_tck.pdf (11.08.2017).

23. Walker: «KVM is Making a Difference» [Electronic resource]. // OSCE Newsletter. - JANUARY 1999, Vol. 6 no. 1. – P. 2–3. – Available at : <http://www.osce.org/secretariat/14700?download=true>. (11.08.2017).

24. We the Peoples: the Role of the United Nations in the Twenty-First Century. Report of the Secretary-General. A/54/2000. 27 March 2000. – Section 4, Paragraphs 209–210. – P. 33 [Electronic resource]. – Available at : http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/54/2000. (15.08.2017).

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2017

Прийнята до друку 23.06.2017

CRISIS OF TRADITIONAL FORMS OF DIPLOMACY AND SETTLEMENT OF CONFLICTS IN THE MODERN WORLD

Igor Izhnin, Kostyantyn Polishchuk, Oksana Shamborovska

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000, tel. (032) 239-41-32,
e-mail: igor.izhnin@gmail.com, kostjazou@yahoo.com, shamborovskaoksana@gmail.com*

The article is devoted to the problem of forming new international mechanisms and formats for preventing, managing and resolving conflicts in the modern world. The need to change the approaches of the international community to the issues of control over international violence is caused both by changes that take place in the system of international relations (connected the globalization, the growing interdependence of international relations actors), and changes in the very nature of conflicts in the modern world, their transnationalization, change in the nature of participants, formats and methods of conflict behavior). There has been specified an increase in the inefficiency of traditional mediation diplomacy and the failure of the international community to quickly and effectively take control of organized violence, relying solely on the traditional formats of diplomatic conflict resolution.

Key words: transnationalization of international conflicts; hybrid war (new wars); diplomatic mediation; conflict in Bosnia and Herzegovina; conflict in Kosovo; UN; NATO.